

Pitääkö Suomen kielivarannon tulevaisuudesta olla huolissaan?

Viime vuosina julkisuudessa on kiinnitetty huomiota kielten opiskelun yksipuolistumiseen ja vähenemiseen. Kotimaisten kielten lisäksi opiskellaan lähinnä englantia, ja yhä harvempi valitsee niiden lisäksi muita kieliä. Uskotaan siihen, että ”English is enough,” ja kohtahan Google kääntää joka tapauksessa. Kuten KIEPO-selvitystyötä viitisentoista vuotta sitten johtanut professori Kari Sajavaara tilanteen jo aikanaan kärjisti, kaikki opiskelevat englantia ja osaavatkin sitä aika hyvin, ja opiskelevat ruotsia, mutta eivät osaa sitä.

Ratkaisut yhdellä koulutusasteella vaikuttavat myös toisiin

Perinteisiä ”lyhyitä kieliä” – saksaa, ranskaa, venäjää – opiskellaan yhä vähemmän. Oikeastaan ainoa suosiotaan kasvattanut kieli on espanja, jonka lukijoita ei heitäkään ole paljoa. Kun vuonna 2005 ylimääräisen lyhyen kielen kirjoittajia oli enää 3 900. Kielet jätetään myös helposti muutamaan kurssiin, vaikka uusi kieli lukiossa aloitettaisiinkin.

Tilanne näkyy myös korkeakouluissa, kahdella tavalla. Moni herää aikuisena opiskelemaan uusia kieliä, eli ns. kielikeskusopetuksessa on ruuhkaa. Toisaalta kielten pääaineopiskelijoista on puutetta muissa kuin kotimaisissa kielissä ja englannissa. Tilanne selittää osaltaan nuorten käyttäytymistä: Kun opettajuus on ollut merkittävä kielten maistereita työllistävä ammatti, näkymät eivät nyt ole valoisat. Miksi silloin valita vaikkapa saksaa ja ranskaa tutkinnon aineiksi? Vaikka monipuolisille kieliasiantuntijoille on taatusti tarvetta, emme ehkä ole

osanneet tehdä näitä muita mahdollisuuksia riittävän hyvin näkyviksi.

Miten motivoida valitsemaan useampia kieliä?

Kielten suosion kasvattamiseksi on parin viime vuosikymmenen ajan yritetty tehdä paljonkin. On ollut lukuisia hankkeita, onnistuneitakin, mutta hankkeiden päätyttyä kehitys on pysähtynyt ja pitempiaikaiset vaikutukset ovat jääneet vähäisiksi. Hankkeissa tunnistetut kehittämiskohteet tuntuvat toistuvan

vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen. Kielitaidon yksipuolistumisesta oltiin huolissaan jo 1970-luvun komiteoissa ja toimikunnissa.

Kehitykseen ei ole yhtä selkeää syytä. Valintoihin vaikuttavat esimerkiksi erilaiset valtakunnalliset säädökset ja linjaukset, kuntien taloudellinen tilanne, kielivalinnoista tiedottaminen, opetusjärjestelyt sekä päättäjien, vanhempien ja ohjaajien asenteet. Jos ope korostaa kielten opiskelun raskautta, tunnit on sijoitettu päivän alkuun ja loppuun ja mahdollisesti toiseen kouluun, ja vanhemmat ja kaverit ovat vakuuttuneita siitä, että englannilla pärjää kaikkialla, ei ole ihme, että nuori jättää lisäkielen valitsematta. Motivaatiota vie myös kielten vähäinen arvostus valinnoissa seuraavalle koulutusasteelle.

Aiemmista ratkaisuksista lukion kurssimuotoisuus ja ainereaaali eivät ole ainakaan tukeneet useampien kielten opiskelua. Ei myöskään se, jos kieliopinnoille ei ole selkeää jatkumoa, vaan peruskoulussa jonkin kielen opiskelun aloittanut joutuu lukiossa samaan ryhmään aloittavien kanssa.

Hyvien ja innostavien opettajien merkitystä ei voi liikaa korostaa. Vaikka tyyppillisesti kielivalikoima on isomilla paikkakunnilla laajempi kuin pienemmillä, löytyy myös pienempiä paikkakuntia, joissa kielten tarjonta on yllättävän monipuolista ja opiskeluintoa riittää. Hyvät opettajat ja yleinen kielten opiskeluun kannustava asenne ovat taatusti ratkaiseva tekijä tämän taustalla.

Kun kielivarantoseelvitystä tehdessäni haastattelin myös toisen ja kolmannen asteen opiskelijoita, vahva viesti oli, ”älkää opettako meille kieliä kielinä vaan korostakaa kielitaitoa kansainvälistymisen mahdollistajana”. Nuoret kokivat lisäksi, että opiskelussa ei riittävästi huomioida formaalin koulutuksen ulkopuolella opittua, mikä vähentää motivaatiota. Ajattelemmeko kieliä myös liiaksi erillisinä, vaikka

käytämme niitä todellisuudessa limitäin ja rinnakkain.

Onko vuoden 2017 selvitys johtanut muutoksiin?

Osa vuoden 2017 lopussa valmistuneesta kielivarantoseelvityksessä esittämistäni kehittämissuhteista on myös toteutunut. Opetussuunnitelmien perusteista ei nyt ainakaan pitäisi olla kiinni, koska kaikilla tasoilla varhaiskasvatuksesta lähtien korostetaan kielitietoisuutta. Opettajille on järjestetty täydennyskoulutusta kielitietoisuudesta, vaikka paljon lisää vielä tarvittaisiin.

Näkyvin muutos on, että A1-kieli on varhennettu alkamaan ensimmäiseltä luokalta. Tämän suosituksen toinen – ja jo selvityksen valmistumisen aikaan epärealistiseksi tuomittu – osa, että kieli olisi pääsääntöisesti muu kuin englantia, ei ole toteutunut. Monipuolistumiseen muutos ei siis ole johtanut. Sen sijaan uskon, että varhainen aloittaminen vaikuttaa kielitietoisuuden vahvistumiseen ja kielten oppimisen näkemiseen hauskana asiana.

Työnjakoa ns. harvinaisten kielten opetuksessa on edistetty esimerkiksi OKM:n rahoittamassa vuosien 2018–2020 KiVAKO-hankkeessa, jossa 25 korkeakoulua on yhdessä kehittänyt verkko-pohjaista opetustarjontaa 11 eri kieleen.

Systemaattista tietoa työelämän todellisista kielitaitotarpeista on edelleen vain vähän, kielten tutkinto-opiskelun suosio ei ole lisääntynyt, eikä uudenlaisia kielilaieneita ja muuta substanssia yhdistäviä tutkinto-ohjelmia ole juurikaan syntynyt. Maahanmuuttajien kotoutumista ja S2/R2 opetusta on kehitetty, sen sijaan maahanmuuttajien oman ensikielen tuki ei ole juurikaan parantunut.

Onko siis syytä olla huolissaan?

On ja ei ole. Suomalaisen kielivaranto on yksipuolistumassa, ja kehitys on myös eriarvoistunut. Asuinpaikasta ja lähtökohdista riippuen mahdollisuudet monipuolisen

kielitaidon hankkimiseen ovat erilaiset. Kun haastattelin vuonna 2017 eri alojen työnantajia, yksi taho oli tyytyväinen: ulkoasianministeriö. Puutetta oli ainoastaan joidenkin harvinaisten kielten osaajista, ja sekin pystytään korjaamaan talon omalla henkilöstökoulutuksella. Diplomaattikoulutukseen hakeutuvat ne, joka ovat jo valmiiksi suuntautuneita kansainvälisesti ja opiskelleet useita kieliä.

Englannin osaamista ei missään tapauksessa tule asettaa vastakkain muiden kielten kanssa. Jokainen tarvitsee tulevaisuuden työelämässä englannin kielen taitoa, samoin kuten vaikkapa tietoteknisiä valmiuksia. Englantia osataan yhä paremmin, mutta erityisesti korkeakoulutettujen ammateissa myös vaatimustaso nousee. Positiivisia puolia on nähtävissä nuorten asenteissa: ollaan valmiimpia käyttämään myös vähäisempää kielitaitoa. Virheidä pelko on toivottavasti vähäisempää kuin aiemmilla sukupolvilla.

Potentiaalisesti positiivinen ryhmä ovat maahanmuuttajat, joiden kielivaranto on valitettavasti kuitenkin pitkälti hyödyntämättä. Suomessa puhutaan yli 500 kieltä, ja yhä useampi perhe on kaksi- tai monikielinen. Tilastoihin voi kuitenkin ilmoittaa vain yhden äidinkielen, ja paljon osaamista jää piiloon. Vaikka henkilö ei osaisi suomea tai ruotsia eikä englantia, hänellä saattaa olla useiden muiden kielten taito.

Ehkä kehittämistä on eniten asenteissa: monipuolista kielten opiskelua ja osaamista ei nähdä yksilön ja yhteiskunnan investointina. Vanha oppi siitä, että ostaa voi kyllä englanniksi, mutta myydä pitää asiakkaan kielellä, ei ole vanhentunut. On myös tärkeä ymmärtää, että vaikka kone kääntääkin vuosi vuodelta yhä paremmin, kielten osaaminen kartuttaa kulttuurienvälistä osaamista ja keskinäistä ymmärtämistä. ■